

BO‘LAJAK MUTAXASSISLARDA NORMATIV HUJJATLAR BILAN ISHLASH KO‘NIKMASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Turdialiyeva Mahzuna Muxtaraliyevna

Toshkent kimyo-texnologiya instituti katta o‘qituvchisi, PhD

e-mail: m.turdialieva@tkti.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak mutaxassislarida normativ hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantirishning metodik asoslari yoritilgan. Hozirgi davrda standartlashtirish, texnik jihatdan tartibga solish, metrologiya va sifat menejmenti yo‘nalishlarida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun normativ hujjatlar bilan ishlash kasbiy tayyorgarlikning ajralmas qismiga aylandi. O‘zbekistonda 2022–2024 yillarda standartlashtirish va texnik jihatdan tartibga solish bo‘yicha yangi huquqiy baza shakllandi, xalqaro darajada esa ISO ta‘lim va stajirovka sifati bo‘yicha yangi standartlarni ilgari surmoqda. Shu bois talabalarni normativ hujjatlarni o‘qish, tahlil qilish, qiyoslash va amaliy faoliyatda qo‘llashga o‘rgatish dolzarb ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: normativ hujjat, standartlashtirish, texnik jihatdan tartibga solish, metrologiya, kasbiy kompetensiya, hujjat tahlili, qiyosiy tahlil, metodika, bo‘lajak mutaxassis.

Zamonaviy oliy ta‘lim tizimida mutaxassis tayyorlash sifati faqat nazariy bilim bilan emas, balki amaliy me‘yoriy muhitda ishlash salohiyati bilan ham belgilanadi. Ayniqsa, texnika, texnologiya, laboratoriya, sifat nazorati va muvofiqlikni baholash yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalar uchun normativ hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasi alohida ahamiyatga ega. Chunki ularning kelajakdagi kasbiy faoliyati standartlar, texnik reglamentlar, o‘lchash qoidalari, sinov usullari va metodik ko‘rsatmalar bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi. ISO standartlarni mahsulot, xizmat va jarayonlar uchun xalqaro kelishilgan eng yaxshi amaliy mezonlar sifatida izohlaydi.

O‘zbekistonda bu yo‘nalish bo‘yicha huquqiy asoslar sezilarli darajada yangilandi. 2022-yilda qabul qilingan “Standartlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun 2023-yil noyabridan kuchga kirdi. 2023-yilda “Texnik jihatdan tartibga solish to‘g‘risida”gi yangi Qonun qabul qilindi. 2024-yilda esa texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi davlat boshqaruvini takomillashtirish va Agentlik faoliyatini qayta tashkil etishga doir yangi hujjatlar e‘lon qilindi. Bu yangilanishlar normativ hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasini oddiy nazariy mavzu emas, balki kasbiy tayyorgarlikning markaziy elementi sifatida ko‘rishni talab qiladi.

So‘nggi yillardagi manbalar shuni ko‘rsatadiki, standartlashtirish va normativ hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasini rivojlantirish endi faqat alohida fan doirasida emas, balki ta‘lim sifati va kompetensiyaga yo‘naltirilgan boshqaruv tizimi bilan bog‘liq holda qaralmoqda. ISO 21001:2025 ta‘lim tashkilotlari uchun boshqaruv tizimi standartini taklif etib, u kompetensiyani o‘qitish, ta‘lim va tadqiqot orqali rivojlantirishga qaratilganini ko‘rsatadi. Bu hujjat ta‘lim natijasini faqat bilim emas, balki kompetensiya sifatida ko‘rish kerakligini mustahkamlaydi [1].

ISO/TC 232 katalogida 2025-yil holatiga ko‘ra ta‘lim va o‘qitish xizmatlari bo‘yicha yangi yo‘nalishlar aks etgan. Xususan, ISO 29997:2025 stajirovkalarni tashkil etuvchi subyektlar uchun sifat bo‘yicha ko‘rsatmalarni belgilaydi va stajirovka dasturlari kutilayotgan o‘quv natijalari bilan uyg‘un bo‘lishi kerakligini qayd etadi [2]. Shuningdek, ISO/AWI 29999 loyihasi ta‘lim va o‘qitish xizmatlarida sun‘iy intellektdan foydalanish bo‘yicha axloqiy tavsiyalarni ishlab chiqishga qaratilgan [3]. Bu esa normativ hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasi endi raqamli va yangi texnologik muhit bilan ham bog‘lanayotganini ko‘rsatadi. UNESCOning 2023-yilgi Tojikistondagi STEM bo‘yicha kompetensiyaviy ta‘lim modeli haqidagi material va 2025-yildagi kompetensiyaga asoslangan o‘quv dasturini joriy etish bo‘yicha tavsiyalari ta‘limning kontekstual, amaliy va talaba markazli bo‘lishi lozimligini ta‘kidlaydi [4], [5]. Mazkur yondashuvga ko‘ra, talaba real faoliyatga yaqin topshiriqlar, normativ matnlar va muammoli vaziyatlar bilan ishlash jarayonida kompetensiya hosil qiladi. Demak, normativ hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantirish uchun hujjat tahlili, qiyoslash, amaliy vazifa va keys-stadi metodlari pedagogik jihatdan asoslangan hisoblanadi.

O‘zbekistonning 2022–2024 yillardagi huquqiy yangilanishlari ham ushbu mavzuning dolzarbligini kuchaytiradi. 2022-yilgi “Standartlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun, 2023-yilgi “Texnik jihatdan tartibga solish to‘g‘risida”gi Qonun hamda 2024-yilgi PF-41, PQ-91 va standartlashtirish faoliyatini tashkil etishga doir hujjatlar milliy tizimni modernizatsiya qilishga qaratilgan [6]–[9]. Shuning uchun bo‘lajak mutaxassislarning normativ hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasi milliy islohotlar bilan ham bevosita bog‘liqdir.

Mazkur maqolada kompetensiyaviy, tizimli va amaliy-faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvlar asos qilib olindi. Kompetensiyaviy yondashuv talabaning normativ hujjatni o‘qishi, undagi talablarni ajratishi, sharhlashi va amaliy vaziyatda qo‘llashi kerakligi g‘oyasiga tayandi. Tizimli yondashuv normativ hujjatlar bilan ishlashni bilim, ko‘nikma, analitik tafakkur va kasbiy xulosa chiqarishning o‘zaro bog‘liq tizimi sifatida ko‘rishga imkon berdi. Amaliy-faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv esa topshiriqlarni real kasbiy vaziyatlarga yaqinlashtirishga xizmat qildi. Bu tamoyillar UNESCOning kompetensiyaga asoslangan o‘qitish bo‘yicha tavsiyalari va ISO 21001:2025 da kompetensiyani rivojlantirishga urg‘u berilgan yondashuv bilan mos tushadi. Tadqiqotda ilmiy-manbaviy tahlil, normativ hujjatlarni kontent-tahlil qilish, qiyosiy tahlil, pedagogik loyihalash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Kontent-tahlil jarayonida milliy qonunlar, standartlashtirish sohasidagi hujjatlar va ta‘limga oid xalqaro hujjatlar o‘rganildi. Pedagogik loyihalash asosida normativ hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantiruvchi metodik model ishlab chiqildi.

Unda hujjat tahlili, qiyosiy tahlil, keys-stadi, mini-loyiha va reflektiv baholash usullari asosiy vositalar sifatida tanlandi.

Normativ hujjatlar bilan ishlash ko'nikmasi bir nechta tarkibiy qismlardan iborat. Birinchi tarkibiy qism — hujjatni topish va to'g'ri tanlash. Talaba muayyan vaziyat uchun qaysi hujjat muhimligini ajrata olishi zarur. Ikkinchi tarkibiy qism — hujjatning tuzilishini tushunish. Odatda normativ hujjatlarda qo'llanish sohasi, atamalar va ta'riflar, talablar, nazorat usullari va qo'shimchalar bo'ladi. Uchinchi tarkibiy qism — terminologiyani to'g'ri talqin qilish. To'rtinchisi — talablarni qiyoslash va sharhlash. Beshinchisi — ularni real vaziyatga qo'llash. Aynan mana shu bosqichda kasbiy kompetensiya shakllanadi.

Mazkur ko'nikmani shakllantirishda eng samarali metodlardan biri hujjat tahlili hisoblanadi. Talabaga standart yoki reglament matni berilib, undan hujjatning maqsadini, asosiy talablarini va qo'llanish doirasini aniqlash so'raladi. Bu usul normativ matn bilan ishlash madaniyatini rivojlantiradi. Ikkinchi muhim metod — qiyosiy tahlil. Bunda milliy va xalqaro hujjatlarning o'xshash va farqli jihatlari aniqlanadi. Bu yondashuv talabning analitik fikrlashini kuchaytiradi. UNESCO kompetensiyaviy yondashuvda aynan shunday kontekstual va amaliy vazifalar zarurligini qayd etadi. Keys-stadi va mini-loyiha metodlari ham katta samara beradi. Masalan, talabalarga muayyan mahsulot markirovkasi, laboratoriya sinovi yoki xavfsizlik talabi bilan bog'liq vaziyat berilib, qaysi normativ hujjatga tayanish kerakligi aniqlanadi. ISO 29997:2025 ning stajirovkalar bo'yicha kutilayotgan ta'lim natijalariga urg'u berishi ham nazariya va amaliyotning bog'lanishini ko'rsatadi. Shu bois o'quv jarayonida real kasbiy vaziyatlarga yaqin topshiriqlar berish metodik jihatdan to'g'ri hisoblanadi.

Taklif etilgan metodika talabada quyidagi natijalarni shakllantiradi: normativ hujjatni mustaqil o'qish, kerakli bandni topish, asosiy talablarni ajratish, hujjatlar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rish, normativ asosda xulosa chiqarish va amaliy tavsiya berish. Bunday yondashuv talabning nafaqat maxsus bilimini, balki mas'uliyat, aniqlik, mantiqiy tahlil va kasbiy qaror qabul qilish salohiyatini ham rivojlantiradi. ISO 21001:2025 va UNESCO materiallari aynan kompetensiyani rivojlantirish va o'quv natijalarini amaliy faoliyat bilan bog'lashga urg'u beradi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak mutaxassislarda normativ hujjatlar bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish bugungi oliy ta'limning dolzarb vazifalaridan biridir. 2022–2024 yillarda O'zbekistonda standartlashtirish va texnik jihatdan tartibga solish bo'yicha yangi huquqiy asoslar yaratilgani, 2025-yilda esa ISO tomonidan ta'lim va stajirovka sifati bo'yicha yangi hujjatlar ilgari surilgani ushbu masalaning amaliy ahamiyatini yanada kuchaytirdi. Shu bois oliy ta'limda normativ

hujjatlar bilan ishlashga oid maxsus topshiriqlar, hujjat tahlili, qiyosiy tahlil, keystadi va loyiha usullarini keng qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Bu orqali talabalarda normativ tafakkur, kasbiy moslashuvchanlik va mehnat bozoriga tayyorlik kuchayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. ISO 21001:2025. *Educational organizations — Management systems for educational organizations — Requirements with guidance for use.* (iso.org)
2. ISO 29997:2025. *Internships — Quality guidelines for host organizations.* (iso.org)
3. ISO/AWI 29999. *Education and learning services — Application of Artificial Intelligence (AI) Technology — Ethical Guidelines* (under development). (iso.org)
4. UNESCO, 2023. *Tajikistan: National workshop on competency-based education for STEM curriculum.* (unesco.org)
5. UNESCO IICBA, 2025. *Training Teachers to Implement a Competency-Based Curriculum.* (unesdoc.unesco.org)
6. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, O‘RQ-800, 03.11.2022. *Standartlashtirish to‘g‘risida.* (LEX.UZ)
7. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, O‘RQ-819, 27.02.2023. *Texnik jihatdan tartibga solish to‘g‘risida.* (LEX.UZ)
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni, PF-41, 27.02.2024. *Texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi davlat boshqaruvini yanada takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida.* (LEX.UZ)
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori, PQ-91, 28.02.2024. *O‘zbekiston texnik jihatdan tartibga solish agentligining faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida.* (LEX.UZ)
10. Vazirlar Mahkamasi qarori, 177-son, 30.03.2024. *Standartlashtirish faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida.* (LEX.UZ)